

CẢM THỨC ĐÔ THỊ QUA ĐIỂM NHÌN TRẦN THUẬT TRONG TRUYỆN NGẮN PHAN TRIỀU HẢI

ĐẶNG THỊ XUÂN*

Với sở trường về giọng văn trần thuật, cùng cách tiếp cận từ nhân vật trung tâm và từ nhân vật ngoại vi ở mỗi khía cạnh, tình huống bắt nguồn từ cuộc sống đô thị, Phan Triều Hải đã tái hiện lại bức tranh của cả một thế hệ với biết bao cung bậc cảm xúc qua Truyện ngắn và Mỗi người một chỗ ngồi xuất bản năm 2018.

Từ khóa: cảm thức đô thị, điểm nhìn trần thuật, truyện ngắn, Phan Triều Hải

Nhận bài ngày: 16/12/2020; *đưa vào biên tập:* 3/1/2021; *phản biện:* 4/3/2021; *duyet đăng:* 3/4/2021

1. DẪN NHẬP

Phan Triều Hải được biết đến như một nhà văn có nhiều truyện ngắn hay viết về cuộc sống và con người đô thị. Trong các sáng tác của Phan Triều Hải có một sự kết hợp, vận dụng hài hòa giữa thiết lập không gian, trật tự thời gian với ngôn ngữ, giọng văn trần thuật giàu sắc thái biểu cảm. Bên cạnh đó, truyện ngắn Phan Triều Hải còn ẩn chứa một sức sống nghệ thuật độc đáo với những cung bậc cảm nhận được triển khai theo chiều hướng rõ rệt, từ biên độ của tuổi trẻ cho tới khi tuổi đời đã nhuộm màu trải nghiệm; đó còn là sự trao đổi về ý thức hệ với nỗi niềm sống vượt ra khỏi giới hạn địa lý, khi cảm xúc của con người tiếp cận với những ngoại biên tâm tưởng đóng khung bởi vùng trời cách biệt mới.

Có thể nói, sự đặc sắc của ngôn ngữ và giọng điệu trần thuật đã phát huy tác dụng trong việc điều hòa tiết tấu mỗi câu chuyện, giúp tác giả nhập tâm vào nhịp điệu của từng diễn biến qua cả hai vai trò: người trong cuộc và người kể câu chuyện. Cách thức tiếp cận thể hiện sự tương tác linh hoạt này khiến cho các tác phẩm khi ra đời sẽ không chỉ dừng lại với tĩnh lặng nội tại, mà xuyên suốt bên trong là sự vận động kéo theo những kiến tạo nghệ thuật sinh động.

Để hiện thực hóa vai trò kiến tạo nghệ thuật, Phan Triều Hải sớm nắm bắt và chọn cho riêng mình những điểm nhìn đắt giá. Đầu tiên là những điểm nhìn vận dụng thi pháp trần thuật đặc trưng, qua đó xâu chuỗi cảm nhận về cách nghĩ, lối sống của những người còn trẻ tuổi cho tới những ai đã chạm tới vạch phân chia tuổi đời theo biên độ thời gian, là điểm nhìn từ nhân vật trung tâm. Tiếp đến là những khai thác về mặt đối chiếu tư duy cũng như nhận

* Trường Trung học phổ thông Lê Trọng Tấn, Thành phố Hồ Chí Minh.

thức, khi con người cảm nhận về nhau bằng những quan điểm thuộc về một khung trời mới, qua những diễn biến hoặc điểm nhìn có được từ sự xuất hiện của các nhân vật ngoại vi.

2. NỘI DUNG

2.1. Điểm nhìn trần thuật trong thi pháp học

Có thể nói, quá trình sáng tác văn chương cũng chính là hoạt động của sự kết tinh và kiến tạo nghệ thuật thông qua phương thức vận dụng ngôn từ. Bên cạnh việc hình thành một tổ hợp kết cấu gồm nội dung và các tình tiết, nhà văn còn cần có sự định hướng để tạo dấu ấn chiều sâu về tư duy và tố chất cảm quan cho phong cách cầm bút của riêng mình. Khi xem xét vai trò cùng tác dụng định hướng trong tác phẩm, điểm nhìn nghệ thuật được coi như một yếu tố then chốt góp phần quan trọng tới hiệu quả diễn văn và truyền đạt ý tưởng. Một trong số những điểm nhìn nghệ thuật thường được vận dụng rộng rãi đó là điểm nhìn trần thuật.

Điểm nhìn trần thuật trong văn học là vị trí để kể, miêu tả và dẫn dắt, từ đó thể hiện lập trường, tư tưởng và quan điểm nhân sinh gửi gắm qua biểu hiện của nhân vật, dưới các trạng thái biểu đạt cảm xúc bằng diễn đạt về mặt ngôn từ nghệ thuật. Giáo sư Trần Đình Sử (2017: 326) nhận định về tương quan giữa nhà văn và nhân vật trong thiết lập của điểm nhìn trần thuật: “So với nhân vật, điểm nhìn tác giả thường là của người đứng ngoài, vì tác giả thường có suy nghĩ riêng

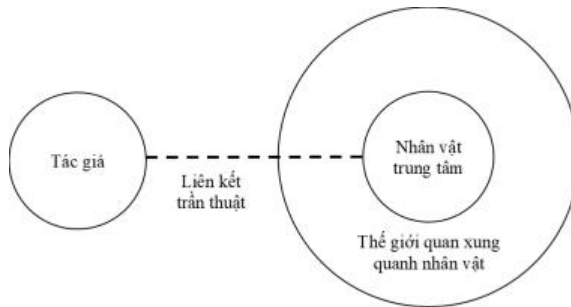
không trùng với nhân vật”; từ vị trí quan sát bên ngoài, mối liên hệ gắn kết giữa tác giả và nhân vật đồng thời được hình thành: “Điểm nhìn người trần thuật có thể tựa vào điểm nhìn nhân vật để miêu tả thế giới, theo cảm nhận chủ quan của nhân vật”. Mỗi nhà văn có cách chọn điểm nhìn nghệ thuật nói chung, cũng như điểm nhìn trần thuật nói riêng theo một ý đồ nghệ thuật khác nhau, từ đó thể hiện được sức sáng tạo và dấu ấn cá nhân đặc trưng riêng.

Ở Phan Triều Hải, thế mạnh diễn văn bằng bút pháp trần thuật đã đưa nhà văn đến với những tọa độ thi pháp của điểm nhìn trần thuật, là những vị trí để liên kết với tác phẩm qua những miêu tả, quan sát và bộc lộ từ nhân vật (*Khoảnh khắc, Vào đời, Những linh hồn lạc*). Khi viết về đô thị, điểm nhìn trần thuật dưới ngòi bút của Phan Triều Hải đã phát huy được hiệu quả trong truyền tải thông tin qua lối kể chuyện chân phương không kém phần sâu lắng (*Ngày bệnh, Cái tên biến mất, Có một người nằm trên mái nhà*). Hai đối tượng nhân vật chính thực hiện vai trò tương tác với điểm nhìn trần thuật cùng nhà văn có nhân vật trung tâm và nhân vật ngoại vi.

2.2. Điểm nhìn trần thuật từ nhân vật trung tâm

Trong các sáng tác của Phan Triều Hải, mối liên kết giữa nhà văn và nhân vật đã âm thầm hình thành qua thế giới quan trong từng tác phẩm. Liên kết này không chỉ là tương quan về kiến tạo, sáng tác văn chương, mà

Hình 1. Tương quan hình thành điểm nhìn trần thuật từ nhân vật trung tâm

còn là sự hòa hợp và thống nhất về quan điểm cũng như lập trường, tư tưởng. Thế mạnh của lối diễn giải và dẫn dắt bởi giọng văn trần thuật đảm nhiệm vai trò của sợi dây truyền thông tin giữa tác giả và nhân vật, tương ứng với vị trí của người sống bên trong và người quan sát phía bên ngoài. Từ đó, vị trí kiến tạo của tác giả được xác lập và điểm nhìn trần thuật qua nhân vật trung tâm đồng thời được hình thành. Hình minh họa (Hình 1) về tương quan hình thành điểm nhìn trần thuật từ nhân vật trung tâm, có thể thấy thế giới quan xung quanh nhân vật chứa đựng, bao hàm mọi diễn biến, quan hệ và tình tiết lấy nhân vật làm trung tâm sự kiện. Tác giả khi đó đồng thời chuyển động trong một quỹ đạo sáng tạo nghệ thuật, lấy điểm nhìn từ nhân vật làm căn cứ và cơ sở cho sự vận động của cảm thức văn chương, tái hiện qua phương thức liên kết bởi thi pháp trần thuật.

Nhân vật được lựa chọn sẽ trở thành trung tâm của một tình huống truyện, qua đó thể hiện suy nghĩ và bộc lộ những cảm xúc về môi trường, xã hội và cuộc sống xung quanh. Cuộc sống trong các tác phẩm của Phan Triều

Hải không đơn thuần là những tuần tự, nối tiếp dần trôi đi theo năm tháng. Bên trong đó còn là những thể hiện cảm xúc tương ứng với ký ức được ghi nhận trong từng thời điểm. Theo mạch cảm xúc qua lần lượt từng câu chuyện, người đọc đồng thời có được cái nhìn về cuộc đời chung với đa dạng bối cảnh quen thuộc

bắt nguồn từ hiện thực. Dù mỗi câu chuyện tập trung quanh một số phận nhân vật riêng lẻ, nhưng giữa các tác phẩm không hề rời rạc hay tách biệt, mà thậm chí còn có sự gắn kết mạch lạc về mức độ trải nghiệm. Có thể nói, xuyên suốt trong các tác phẩm của Phan Triều Hải, nhân vật nhìn nhận mọi thứ theo chiều hướng dần trở nên am hiểu và ngày càng chín chắn.

Khi đặt điểm nhìn gần với con người trong thời thanh xuân và tuổi trẻ, tác giả chú ý khai thác và khám phá thế giới bằng khí thế đón nhận cuộc sống, dồi dào sinh lực và ý tưởng (*Khoảnh khắc, Con doi, Vào đời, Những linh hồn lạc, Ngày bệnh*). Con người trở thành trung tâm với mong muốn, khát vọng chinh phục thử thách đặt ra trong bối cảnh của thời kỳ đổi mới, phải thích nghi để hội nhập và tự hoàn thiện bản thân. Trong truyện ngắn Phan Triều Hải, có thể thấy cách thể hệ trẻ của những năm đổi mới nhìn nhận về hạn chế của chính mình như: “Thời buổi này dốt ngoại ngữ là thua” (*Khoảnh khắc*). Đó là tuổi trẻ của một thế hệ đã thẳng thắn đối diện với nhược điểm và mãnh liệt truy cầu giải

pháp, không gì ngoài đầu tư thời gian công sức để học hỏi, nâng cao vốn hiểu biết về những gì còn thiếu sót. Không phải tự nhiên khi “sáu giờ chiều mà trời hãh còn sáng và hơi nóng trên tầng cao vẫn còn đậm lấm” (*Con doi*), thời điểm mà cơ sở vật chất phòng học chưa có được tiện nghi như bây giờ, sau giờ làm việc hành chính, lớp thanh niên ngày ấy vẫn gắng sức theo học thêm những lớp ngoại ngữ buổi tối như vậy. Có thể nói, đó là biểu hiện cho tinh thần tuổi trẻ của một thế hệ với sức sống, nghị lực và nỗ lực phấn đấu vượt lên trên giới hạn về điều kiện cơ sở vật chất, khiến người đọc không khỏi ngưỡng mộ và trân trọng.

Trong *Vào đời*, nhân vật “tôi” với thể mạnh ngoại ngữ trong công việc mới, đã thẳng thắn đối diện cuộc sống bằng suy nghĩ: “Tôi luôn tìm ra cách xử thế cho riêng mình, tôi luôn biết cách hội nhập dễ dàng. Tôi luôn tin mình có thể đổi màu để thích nghi với màu sắc đa dạng của đời sống. Tôi tin mình sẽ thành công”. Có thể thấy, một khi đã khắc phục được mặt hạn chế thiếu sót, con người sẽ sớm có được sự năng động và tự tin, trở nên cởi mở trong cách đón nhận làn gió của sự đổi mới từ cuộc sống.

Tuổi trẻ với thể mạnh của sức sống tràn đầy, đồng nghĩa với không ngại trải nghiệm và mong muốn tìm kiếm, khám phá nhiều hơn về thế giới xung quanh, nhất là thế giới tình cảm, vốn là một phần tất yếu trong khía cạnh tinh thần của cảm hứng khi viết về đời

sống. Mỗi suy tư trong đời sống tình cảm luôn để lại ấn tượng khó phai về vai trò dẫn dắt và vị trí quan sát của tác giả đối với nhân vật, cũng chính là cảm hứng được lan truyền tới người đọc. Đó có thể là bản khoản trong cách chọn lựa và tự an ủi bản thân của nhân vật Tuyết, giữa màn đêm ở truyện ngắn *Khoảnh khắc*: “Buồn thật, nhưng biết làm sao. Người ta luôn phải lựa chọn. Đôi khi có những lựa chọn mà mình không ý thức được. Đó là điều may. Còn những lựa chọn một khi đã phải dùng đến sự phân tích, giải thích thì không còn gì là cái hay riêng biệt của nó nữa”, cho đến những đau khổ mang đầy khắc khoải từ một tình yêu không chung bước trong *Lối về*: “Cuối đêm này, chia tay Quyên, tôi sẽ về lại với tôi. Mà sau đó có một mình, tuyệt đối một mình, tôi cũng sẽ được sống yên bình hơn, không còn lẩn khuất bóng dáng của nghi ngờ hay phản bội”.

Không hẳn cứ tự tin như “tôi” của *Vào đời*, không phải ai đi học thêm ngoại ngữ như Tuyết của *Khoảnh khắc* đều có được một tương lai công việc thuận lợi. Còn đó những trường hợp của tuổi trẻ đi lạc trong công việc hiện tại, xuất phát từ vị trí của bản thân mà có cái nhìn hệ lụy thấu suốt cả một đời như gã thanh niên trong *Những linh hồn lạc*: “Gã nhìn những đồng nghiệp nằm gục trên bàn, những cánh tay dính bết thức ăn. Gã rùng mình khi nhận ra rằng, gã còn phải mất mười lăm năm nữa để có được hình ảnh của các vị đang ngồi đây. Rồi sau

mười lăm năm đó là cả một khoảng thời gian dài dằng dặc để chuyển gã thành một hình hài già nua buồn bã. Gã e rằng, rồi gã sẽ không thể nào chịu nổi”. Tuổi trẻ vốn là những tháng ngày rộng dài về thời gian, cho phép con người tìm kiếm, hòa nhập và nếu không thì vẫn còn có thể thay đổi để tìm kiếm một công việc phù hợp.

Không chỉ là những tư duy phát sinh trong điều kiện thể chất khỏe mạnh, nhân vật ở vào hoàn cảnh của *Ngày bệnh*, phải nghỉ làm ở nhà cũng mang lại một góc nhìn đáng suy ngẫm. Đến khi bị bệnh và được nghỉ ngơi, nhân vật lại nhận ra những lý lẽ khác biệt, thấy được vai trò của công việc tưởng chừng “nhặt nhèo”, nhưng là cách để mang lại ý nghĩa sống cho bản thân mình: “Mỗi người phải tự tìm lấy cho mình một công việc thôi, dù lớn, dù nhỏ. Tôi đã từng có lúc nguyên rủa công việc nhặt nhèo của tôi, nhưng bây giờ lại thấy không thể thiếu nó được. Nó cũng có thể chẳng hay ho gì, nhưng có nó, may ra tôi mới còn có một chút ý nghĩa nào đó”. Trong *Những linh hồn lạc*, *Ngày bệnh*, nhân vật vẫn là trung tâm, là xuất phát cho những ghi nhận để bộc lộ tư duy, quan điểm. Tuy nhiên, dấu hiệu của sự chấp nhận hiện thực đã sớm hình thành để tiếp nối đến vị trí quan sát kế tiếp. Con người thôi xung khắc, tìm kiếm, thay đổi và thử thách bản thân khi nhận ra những cốt lõi cơ bản, thực sự tối ưu trong cuộc sống, biết chấp nhận và hòa thuận với thực tại. Con người khi ấy đã bước sang giai đoạn

của sự chín chắn và ở gần ngưỡng của sự trưởng thành.

Trải qua những nỗ lực, phấn đấu học hỏi, dù tan vỡ hay nên duyên trong chuyện tình cảm, qua những lần thay đổi để tìm kiếm một công việc phù hợp, sau những lần ốm đau... Con người sẽ tiến dần tới một giai đoạn của sự ổn định, cũng là lúc mà tuổi trẻ đã lùi lại phía sau. Ở giai đoạn mới này, tác giả tiếp tục chọn điểm nhìn để quan sát và kể lại diễn biến tâm tư của những nhân vật đã ở vạch phân chia tuổi đời (*Cái tên biến mất*, *Một người nằm trên mái nhà*). Họ không còn là những chàng trai, cô gái hăng hái theo học thêm vào buổi tối; họ cũng không còn cần phải tự tin để nói và giới thiệu quá nhiều về bản thân; họ không còn vụn vỡ trong những tình cảm đầu đời; họ cũng không trăn trở quá nhiều về công việc hiện tại có phù hợp hay không... Điểm nhìn mới của tác giả lúc này gắn với câu chuyện về những con người đã chín chắn, chấp nhận thực tế cuộc sống.

Trong *Cái tên biến mất*, Kha nhận ra sự khác biệt của thời gian qua thay đổi từ dáng vẻ của người vợ. Cô ấy không còn “mảnh dẻ, xanh xao” mà có “Một vài vết nhăn quanh mũi nhưng ánh mắt trở nên sắc sảo, bước chân dứt khoát và nhanh, dáng thẳng hơn trước”, nhất là giờ đây: “cô không còn mặc áo dài”. Chỉ có anh vẫn giữ nếp sống theo nét cũ. Anh vẫn nhớ về những kỷ niệm, những dòng thư tay mà với anh là quen thuộc và thân thiết. Còn An, vợ của Kha, giờ đây đã

là một người phụ nữ hiện đại trong sự bận rộn cùng những chuyến công tác. Khi An đề nghị Kha thay đổi công việc để có thu nhập cao hơn, anh không muốn. Đến độ tuổi của nhân vật như Kha, cũng là giai đoạn con người hướng đến sự ổn định nhiều hơn là mong muốn khám phá, thay đổi để thử thách bản thân. Có thể vào thời điểm mà An vẫn thích mặc áo dài, khi họ vẫn trân trọng những lá thư tay viết gửi cho nhau, cả An và Kha đều đã từng phấn đấu, nỗ lực cho hiện tại, Kha giờ đây đã chấp nhận sự ổn định mà hiện tại đang sẵn có.

Có những thời điểm tác giả để cho nhân vật phóng tầm mắt lên cao và xa hơn, giải thoát khỏi thực tại, đưa điểm nhìn đến với một câu chuyện qua lời tâm sự từ một góc rất riêng trong *Có một người nằm trên mái nhà*. Lúc này, sau khi tan giờ làm không còn là những lớp học thêm ngoại ngữ, con người của hiện tại đã ở cái tuổi về thẳng nhà, bởi “Tôi mệt quá. Về đến nhà mới thấy mệt, bao nhiêu thứ trong đầu quánh lại như một trái tennis, cứ lăn và nhảy từ góc này sang góc kia, từ mang tai trái sang mang tai phải... Tôi mệt đến nỗi chỉ muốn nằm dài ra... tôi không cử động được cả bàn tay”. Ở độ tuổi mà bên trong con người vốn đã có sự an bài, những gì giờ đây họ phải đối mặt chỉ còn là hiện thực cuộc sống và nếu có thể, chỉ cần đơn giản là có được một góc riêng yên tĩnh: “Suốt một ngày sống trong khói bụi, trong tiếng động cơ xe máy, trong tiếng nói cười của những đám

đông, thì đêm về tôi chỉ muốn yên lặng. Mà yên lặng thì không nơi đâu yên lặng bằng bầu trời”. Qua ngòi bút của nhà văn, cảm hứng sáng tác lấy hình ảnh của nhân vật làm điểm tựa cho cách nhìn về một cuộc sống vốn có những điều nhỏ bé, giản đơn, nhưng ẩn chứa những ước vọng về sự bình yên, tĩnh tại vô cùng quý giá.

Với những sáng tác mang nặng tình cảm dành cho cuộc sống đô thị, Phan Triều Hải không chỉ tỉ mỉ ghi nhận, mà còn đặt mình vào vị trí của rất nhiều mảnh ghép số phận, trải dài theo chiều cảm nhận của tuổi đời. Điểm nhìn từ đó mô tả lại câu chuyện, dường như còn là chỗ đứng riêng nơi tác giả lặng lẽ nhận ra một cuộc đời chung với đủ mọi trải nghiệm, cùng những hồi ức vẹn nguyên như mới hôm nào của cả một thế hệ gắn liền với thời kỳ đổi mới. Không chỉ là những điểm nhìn trần thuật nhằm mô tả và gợi lên cảm xúc, đó còn là những điểm lan tỏa của rung động nghệ thuật đã góp phần định hình cho một cuộc sống vẫn nối tiếp, muôn màu muôn vẻ. Đâu chỉ có tuổi đời con người là liên tục trong sự vận động theo quy luật tự nhiên, những cảm xúc người đọc đón nhận và có được từ bức tranh cuộc sống của thế hệ đi trước sẽ không ngừng thôi thúc cho một sự vận động khác của giá trị tinh thần quý giá, là giá trị mang tính kế thừa của chất văn trong hiện thực đời thường.

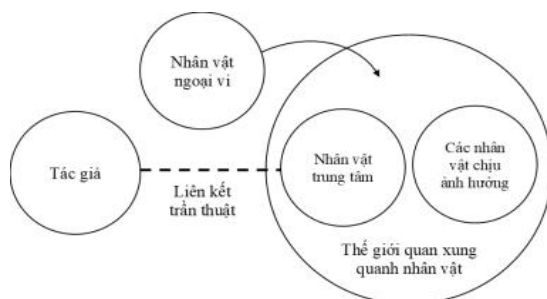
2.3. Điểm nhìn trần thuật từ nhân vật ngoại vi

Trong cách xây dựng ý tưởng với điểm

nhìn trần thuật từ nhân vật trung tâm, thế giới quan xung quanh nhân vật dù có sự vận động nhưng vẫn được bảo toàn bởi một trạng thái tĩnh tại nhất định. Trong trạng thái ấy, nhân vật trung tâm chung sống và bày tỏ quan điểm nhìn nhận cũng như tâm tư, cảm xúc của bản thân về hiện thực và những người xung quanh. Tuy nhiên, có những thời điểm trạng thái tĩnh tại ấy bị phá vỡ, trước sự xuất hiện của những nhân vật ngoại vi mang tới hình dung về một không gian sống hoàn toàn khác biệt. Khi ấy, ai cũng đều thấy ở những người còn lại là sự tương đồng về vai trò, hoàn cảnh và điều kiện cuộc sống, từ đó sẽ dễ dàng chấp nhận và yên tâm hơn với chính bản thân mình.

Trong định vị sáng tác, ngoài sự nắm bắt và mô tả qua điểm nhìn từ các nhân vật trung tâm, Phan Triều Hải còn tiến hành khai thác những diễn biến tương ứng với điểm nhìn từ sự xuất hiện của những nhân vật ngoại vi. Qua ảnh hưởng của những nhân vật ngoại vi, làm nổi bật thay đổi cũng như khác biệt về tư duy, nhận thức, về hành xử giữa những con người dù ở ngay cạnh nhau, nhưng lại trở nên

Hình 2. Tương quan hình thành điểm nhìn trần thuật từ nhân vật ngoại vi

khác biệt bởi vùng trời cách ngấn hình thành từ trong tâm tưởng (*Ngày lễ, Bia lạnh, Những con đường không đến Seattle, Những chiếc ô ở Fukuoka*). Sự xuất hiện của các nhân vật ngoại vi mang tới thay đổi về thái độ và đối lập trong cách sống, từ đó hình thành mâu thuẫn giữa chính những người thân vốn đang ở gần bên nhau.

Qua hình minh họa (Hình 2) về tương quan hình thành điểm nhìn trần thuật từ nhân vật ngoại vi, có thể thấy thế giới quan xung quanh nhân vật lúc này là không gian phát sinh những dấu hiệu, tình huống biến đổi khi có sự xuất hiện và can thiệp từ phía nhân vật ngoại vi. Tác giả cùng nhân vật trung tâm khi đó vẫn giữ mối liên hệ thông qua phương thức liên kết trần thuật. Tuy nhiên, khác biệt lớn nhất ở điểm nhìn từ ảnh hưởng của các nhân vật ngoại vi là hướng tới sự vận động của cảm thức bắt nguồn từ quan hệ giữa người với người, không còn là bộc lộ cảm xúc chỉ bắt nguồn từ phía nhân vật trung tâm như điểm nhìn trần thuật trước đó.

Trong truyện ngắn *Ngày lễ*, nhân vật ngoại vi xuất hiện qua những mô tả về hình ảnh của một Việt kiều giàu có, vốn là người yêu năm nào của nhân vật người đi: “Lữ, người yêu của di thuở xưa, nay về thăm nhà với tiếng tăm đi trước hàng năm trời. Rằng Lữ ta giàu lắm, mà lại không có người thân. Lần này Lữ về, đem theo rất nhiều tiền”. Tiếp theo là thông tin qua lời người đi trong chuyến về nước lần này của Lữ, đó là dấu hiệu

bắt đầu hình thành của đối lập về tư tưởng: “Lần này Lữ về, đem theo rất nhiều tiền. Dĩ tôi nói vậy, và mặc cho Hảo, chồng dì, nhăn nhó nhí nhí, dĩ cũng xăng xái tìm cách sử dụng đồng tiền của Lữ sao cho có ích nhất”.

Hình ảnh người chồng “nhăn nhó nhí nhí” phản ánh rất sinh động và chân thực biểu cảm của nhân vật Hảo trước sự nhiệt tình “xăng xái” của vợ mình, khi tìm cách sử dụng số tiền của người Việt kiều, cũng là người yêu cũ thuở xưa. Đối với nhân vật người chồng của dì, không khỏi cảm thấy vị thế của mình có phần bị thu hẹp lại, không thể có tiếng nói gì trong việc sử dụng số tiền của Lữ. Không chỉ vậy, sự xuất hiện của Lữ cùng với khả năng tài chính giàu có, vô tình đẩy nhân vật người chồng qua một phía tách rời khỏi vợ mình, vì người vợ và Lữ vốn từng là người yêu của nhau trong quá khứ. Có thể nói, sự xen vào của một nhân vật có cuộc sống khá giả hơn hẳn so với hiện thực lúc bấy giờ, lại sinh sống và trở về từ ngoại quốc, không khỏi khiến cho con người dấy lên những quan điểm sống đối lập ngay dưới mái nhà chung của mình. Người dì lúc này khác nào đang bước đi trong một hiện thực trên mây, với những kỳ vọng cho một viễn cảnh cuộc sống đầy hứa hẹn mới mẻ. Hai con người cùng chung một mái nhà, nhưng từ đó đã hình thành khác biệt về vùng trời tư tưởng.

Đến truyện *Bia lạnh*, sự xuất hiện của nhân vật ngoại vi khiến cho nguy cơ xáo trộn cuộc sống gia đình nảy sinh.

Trong *Bia lạnh*, Huy và Cao là hai người bạn thân từ thuở nhỏ. Trong ký ức cả hai, họ luôn nhớ về thời thơ ấu với những kỷ niệm như: “cả hai sau buổi học thay vì về nhà là đi thẳng vào nghĩa trang Mạc Đĩnh Chi, ngồi đong đưa trên cái hầm mộ xây nổi bằng xi măng trắng, bên trong vương vãi các mẫu xương khô, cùng đọc đi đọc lại cuốn sách tìm thấy từ một gánh đồng nát, *Truyện ngắn Chekhov*”.

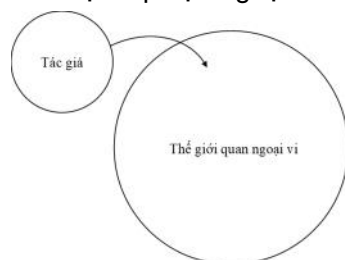
Tình bạn ấy đột ngột bị ngăn cách bởi một ngày Huy và gia đình rời đi không một lời báo trước. Qua bao nhiêu năm, tình cờ trong một lần họp lớp với nhóm bạn cũ, Huy và Cao gặp lại nhau. Dường như mọi thứ không có mấy khác biệt, họ vẫn nhận ra nhau và gắn kết bởi tình bạn như năm nào. Chỉ có điều, sau từng ấy năm theo gia đình sang định cư ở nước ngoài, Cao giờ đây là người trở về từ một miền đất khác. Sức hấp dẫn của miền đất ấy lớn nhường nào, đã khiến cho vợ Cao liên tục đề cập đến chuyện: “Bạn em vừa đi Mỹ về, Vy nói. Nó sang đó để sinh con”. Đến khi Huy xuất hiện tại nhà Cao để ăn tối, cũng là đỉnh điểm dẫn đến việc vợ Cao một lần nữa nhắc lại: “Em thấy chỉ còn có một cách này để đi”, và rồi mọi thứ trở nên rõ ràng hơn: “Mình có thể ly hôn giả. Vy nói, rành rọt. Sau đó, em sẽ lấy một người đang sống bên kia”. Khát vọng đổi đời, thoát khỏi hiện thực bằng con đường nhập cư thông qua kết hôn đã khiến cho nhân vật sẵn sàng đánh đổi. Sự xuất hiện của một người Việt kiều trở về từ đất nước ấy, càng khiến cho

những hình dung của Vy bao lâu nay giờ đây rõ nét tới mức có thể trở thành hiện thực hơn bao giờ hết. Với Vy: “Nếu có thể chọn nơi sống tốt hơn, thì sao không thử. Vy nói. Anh chỉ có một cuộc đời, anh có chịu thay đổi hay không thì nó cũng hết”. Khi một bên muốn giữ lấy giá trị hiện hữu, còn một bên muốn thử tìm tới chân trời mới, cũng là lúc đối lập tư duy bùng lên thành mâu thuẫn khó dung hòa trong mối quan hệ gia đình.

Đôi khi, tác giả không chỉ chọn điểm nhìn để quan sát những diễn biến, tác động hoặc ảnh hưởng từ nhân vật ngoại vi đến cuộc sống và mối quan hệ giữa các nhân vật trong nội tại, mà có những thời điểm tác giả đã vượt ra khỏi giới hạn về lãnh thổ, tiến vào phạm vi mà ở đó sẽ hình thành nên những cảm nhận chịu tác động bởi chính nơi mà mình đặt chân đến. Có thể xem đây như một trải nghiệm đặc biệt, thay vì chỉ quan sát và ghi chép về những cuộc đời chịu ảnh hưởng bởi một phạm vi qua những người đến hoặc trở về từ đó, tác giả sẽ hóa thân vào nhân vật để trực tiếp có cuộc gặp mặt, tiếp chạm với cảm xúc được hình thành chân thật nhất ngay trên chính miền đất ấy (Hình 3).

Hình 3. Tương quan hình thành điểm nhìn trần thuật tiếp cận ngoại vi.

Trong truyện *Những con đường không đến Seattle*, nhân vật trên đường đến thăm một thành phố của Mỹ, vốn là cảm hứng cho một bộ phim lãng mạn nổi tiếng *Sleepless in Seattle* (*Đêm trắng ở Seattle*) trước đó. Cảm nhận của nhân vật trong lần ấy là: “Mọi thứ ở đây chỉ có một màu. Màu xám”. Màu sắc chủ đạo nhân vật thấy được ở nơi mình đặt chân tới, không khỏi gợi lên những dự đoán trực quan như: “Đất Mỹ mà còn có một nơi như vậy sao, buồn bã quá chừng. Chỉ nhìn cái màu xám xám này thôi cũng đủ biết những ngày tới sẽ buồn như thế nào”.

Đang trên đường tới thành phố trên đất Mỹ, nhân vật bất chợt nhận ra cảm giác của sự chùng xuống: “Tôi quá mệt mỏi vì những chuyến đi dài rồi chẳng? Hay tôi đã quá mong muốn về nhà? Cái nhịp điệu đột nhiên chùng xuống này khiến tôi nhận ra rằng dường như những ngày vừa qua tôi đang cố gắng thực hiện cái điều tôi nghĩ là ước muốn của nhiều người, trước khi có đủ thời gian cho chính tôi thật sự mơ ước về nó”. Không còn háo hức như lúc đầu, không gì ngoài sự mệt mỏi, nỗi nhớ nhà, chỉ cố gắng để làm điều mà nhiều người mong muốn thực hiện, trong khi điều đó lại không hẳn thực sự là mơ ước của bản thân.

Khi chưa đặt chân đến Mỹ, đó có thể là mong muốn và ước mơ của nhân vật. Sau khi đã đến được với đất nước mà biết bao người kỳ vọng, nhân vật lại mau chóng muốn dừng chuyến đi để quay về. Đứng trước

tham vọng và đòi hỏi của bản thân, nhân vật thấy rằng mong muốn của con người cũng như một chặng đường vô tận. Khi đã chạm đến nơi mình muốn, con người sẽ không dừng lại mà thậm chí muốn tiếp tục tới một nơi xa hơn nữa. Sau cùng, ý chí và nguyện vọng để tiếp tục cất bước là gì nếu cả hai thứ cần thiết đó đều không tồn tại: “Nếu tôi đến được Seattle, tôi sẽ muốn đến thị trấn kế tiếp cách đó năm dặm, rồi thêm năm dặm nữa, đến Vancouver, không dừng lại mà cứ như thế mãi, xa hơn nữa. Anh không thể suốt ngày ngồi lái xe cho tôi, mà tôi thì không biết tôi đang làm gì, đến một nơi, hay chỉ để thỏa mãn rằng tôi đang muốn và có thể đến. Thật ra, với tôi cả hai thứ đó đều không thực sự tồn tại”. Trên những chuyến hành trình dài của cuộc đời, truy cầu những khát vọng, mong ước vô tận, có khi nào con người tự hỏi chính bản thân mình về mục đích, cũng như động lực để theo đuổi suốt chặng đường dài ấy là gì? Có nên chẳng sớm trở về với thực tại, quý trọng những gì gần gũi ngay trong cuộc sống xung quanh, lại là đích đến thực sự đằng sau những hành trình lữ khách tha hương mệt mỏi.

Ngoài *Những con đường không đến Seattle*, tâm thế lữ khách còn xuất hiện trong truyện ngắn *Những chiếc ô ở Fukuoka*, nhân vật ngoại vi cùng chuyến đi công tác đến với một trong những thành phố nổi tiếng nhất ở đất nước mặt trời mọc: “Tôi đến Fukuoka vào tháng Mười hai. Lúc ấy trời mưa. Cái sân bay xi măng ẩm ướt, trông

giống như bất kỳ một mảnh sân nào ở nhà, vắng vẻ lạ lùng”. Có được từ chuyến đi là những trải nghiệm ở một đất nước công nghiệp phát triển hàng đầu Châu Á, nhân vật nhanh chóng quan sát cảnh quan bên đường, mọi thứ dường như không hề tỏ ra lạ lẫm mà lại có những nét tương tự như ở quê nhà: “Chiếc taxi chở chúng tôi chạy lướt qua những con đường ẩm ướt. Xung quanh lấp lánh đèn mà vẫn tối, trông xa xa như những hạt cườm dính lên một màn vải đen kịt. Chẳng có gì khác với ở nhà”. Theo cách mà người bạn của nhân vật trong truyện lý giải, nguyên nhân sâu xa đó là: “Chẳng mấy chốc, mày sẽ không thể phân biệt được thành phố này với thành phố kia”, bởi lẽ: “Như một đoàn xe chậm chậm qua thì sẽ phân biệt được xe nào màu gì, người lái xe tóc dài hay tóc ngắn. Nhưng nếu tất cả cùng chạy ào qua, thì sẽ không nhận ra được gì nữa. Tất cả chỉ còn lại một màu chung. Màu của đám đông”.

Điểm nhìn của nhân vật ngoại vi trong chuyến công tác tới Fukuoka lần này tập trung vào những đặc điểm quen thuộc vốn có của con người trong một đô thị phát triển. Ấn tượng nổi bật trong câu chuyện là sự đồng đều của hàng dài những người bước đi dưới cơn mưa trong buổi sáng, tất cả đều sử dụng những chiếc ô có chung màu đen hoặc xám: “Dưới đường đầy nghẹt những chiếc ô màu xám, màu đen tuôn về phía ga tàu điện ngầm như một dòng suối. Dòng người vội vã ấy như vô tận, chảy mãi không dứt”.

Dòng người hối hả nối tiếp như vô tận ấy, cùng hàng loạt những chiếc ô có màu sắc giống nhau tình cờ vẽ nên một bức tranh về trật tự đô thị, là trật tự của sự gọn gàng, ngăn nắp và có tính thống nhất. Con người bước đi dưới cơn mưa cũng như đang ở trong tình cảnh chướng ngại, ngay từ buổi sáng khi mọi hoạt động có sự khởi đầu nhộn nhịp nhất, nhưng những chiếc ô lại cho thấy sự đồng đều cả về chất lượng cuộc sống, cũng như không có sự khác biệt trong khoảng cách về điều kiện sống. Ở trong hoàn cảnh gặp chướng ngại từ sớm ngay khi bắt đầu ngày mới, họ đã không sử dụng cho riêng mình một loại ô thật đặc biệt hay đắt tiền, họ dùng chung một kiểu màu sắc, cũng chính là nét đẹp thuần túy cho nếp sống giản dị, nên thơ của một đô thị văn minh và hiện đại bậc nhất.

Từ điểm nhìn qua ảnh hưởng có được từ các nhân vật ngoại vi, tác giả Phan Triều Hải đã khai thác được đa dạng những góc độ biểu cảm và thể hiện cảm xúc. Có lúc trong đó là những ảnh hưởng kèm theo tác động tới quan điểm, nhận thức của con người. Từ đó dẫn đến thay đổi trong mối quan hệ cũng như lối hành xử giữa các thành viên trong gia đình, rộng ra còn có thể là những ảnh hưởng tới

một cộng đồng xã hội. Có những hoàn cảnh khi ở trong vị trí của một người khách ngoại vi, một lữ khách phương xa, để chợt nhận ra đích đến thực sự sẽ đưa con người trở về với mục đích sống gắn liền với những gì gần gũi, thân quen sẵn có ngay trong cuộc sống. Đôi khi, đó lại chỉ đơn giản là một bức tranh về trật tự và văn minh đô thị, được chấm phá và tạo thành từ những chiếc ô che cho dòng người vội vã, đó cũng chính là sự vận động nhịp nhàng kiếm tìm và tôn vinh những nét đẹp của văn chương đô thị, luôn kết tinh và lắng đọng.

3. KẾT LUẬN

Có thể nói, kiến tạo nghệ thuật với trọng tâm hướng tới sự vận động thô thúc từ mạch cảm xúc, tiếp nguồn bởi chất liệu hiện thực cuộc sống, đã được thể hiện một cách linh hoạt, tài tình qua chất văn và phong cách độc đáo của Phan Triều Hải. Đặc biệt là sự khám phá, vận dụng sáng tạo những điểm nhìn trần thuật đã mang lại dấu ấn nghệ thuật riêng của nhà văn và nội dung tư tưởng cho tác phẩm về cảm thức đô thị. Qua các tác phẩm của Phan Triều Hải, người đọc có được cái nhìn toàn cảnh về bức tranh sinh hoạt, cũng như chân dung con người đô thị. □

TÀI LIỆU TRÍCH DẪN

1. Phan Triều Hải. 2018. *Mỗi người một chỗ ngồi*. TPHCM: Nxb. Trẻ.
2. Phan Triều Hải. 2018. *Phan Triều Hải – truyện ngắn*. Hà Nội: Nxb. Văn học.
3. Trần Đình Sử. 2017. *Dẫn luận thi pháp văn học*. Hà Nội: Nxb. Đại học Sư phạm.